

Δύο κείμενα του Γκράμσι για το Φουτουρισμό

Ο φουτουρισμός ως καλλιτεχνικό και πολιτικό κίνημα ξεκίνησε από την Ιταλία, με πρωτεργάτες τους ζωγράφους Καρρά, Μαρινέτι, Μπάλλα, Μποτσιόνι, Ρούσσολο και Σεβερίνι. Το κίνημα των Φουτουριστών αναπτύχθηκε στη συνέχεια και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, καθώς και στη Ρωσία, όπου συνδέθηκε με την Οκτωβριανή Επανάσταση. Ο Φουτουρισμός απασχόλησε θεωρητικούς της Αριστεράς όπως τον Γκράμσι, τον Τρότσκι, τον Λουννατσάρσκι, τον Βάλτερ Μπένζαμιν, και άλλους. Δημοσιεύουμε σήμερα δύο κείμενα του Γκράμσι για το Φουτουρισμό. Κρίναμε επίσης σκόπιμο να προτάξουμε ορισμένα χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το “Μανιφέστο του Φουτουρισμού” του Μαρινέτι. Στο τέλος παραθέτουμε ορισμένα αποσπάσματα από τις απόψεις του Τρότσκι, όπως αυτές αναπτύσσονται στο βιβλίο του, Λογοτεχνία και Επανάσταση.

Φ. Π. Μαρινέτι. Η ίδρυση και το Μανιφέστο του Φουτουρισμού

Θέλουμε να τραγουδήσουμε την αγάπη του κινδύνου, την έλξη της ενεργητικότητας και της αποκοτιάς(...) Διακηρύσσουμε ότι το μεγαλείο του κόσμου εμπλουτίστηκε με μια νέα ομορφιά: την ομορφιά της ταχύτητας. Ένα αυτοκίνητο κούρσας με το πορτ-μπαγκάζ του στολισμένο με χονδρούς σωλήνες[...] είναι πιο ωραίο από τη Νίκη της Σαμοθράκης [...] Θέλουμε να δοξάσουμε τον πόλεμο -την μόνη υγιεινή του κόσμου, το μιλιταρισμό, τον πατριωτισμό, την καταστροφική χειρονομία των αναρχικών, τις ωραίες ιδέες που σκοτώνουν και την περιφρόνηση της γυναίκας. Θέλουμε να καταστρέψουμε τη μουσεία, τις βιβλιοθήκες, να καταπολεμήσουμε το μοραλισμό, το φεμινισμό και όλες τις οπορτουνιστικές και ωφελμιστικές δειλίες. [...]. Θα τραγουδήσουμε τα μεγάλα πλήθη που μπαίνουν σε κίνηση με τη δουλειά, την ευχαρίστηση ή την εξέγερση. Θα τραγουδήσουμε τις πολύχρωμες και πολυφωνικές παλίρροιες της επανάστασης στις σύγχρονες πρωτεύουσες. Το νυκτερινό κραδασμό των ναυστάθμων κάτω από τα βίαια ηλεκτρικά τους φανάρια. Τους σιδηροδρομικούς σταθμούς που καταπίνουν καπνίζοντα φίδια. Χαιρετίζουμε τα εργοστάσια που κρέμονται από τα σύννεφα με τις κλωστές των καπνών τους. Τις γέφυρες που με άλματα γυμναστών δρασκελίζουν την ατσάλινη λάμψη των ηλιόλουστων ποταμών. Τα ριψοκίνδυνα υπερωκεάνια που σαφρίζονται τον ορίζοντα. Τις ευρύτερες ατμομηχανές που καλπάζουν πάνω στις ράγες σαν τεράστια χαλύβδινα άλογα, καπιστρωμένα με μακριούς σωλήνες.

Τα αεροπλάνα που γλιστρούν στον αέρα και που οι έλικες τους κροταλίζουν σαν σημαίες και σαν χειροκροτήματα ενός ενθουσιώδους πλήθους . (...) 'Ορθιοι στην κορυφή του κόσμου, απευθύνουμε για άλλη μια φορά την πρόκληση στα άστρα!

Le Figaro 20 Φεβρουαρίου 1909.

Αντόνιο Γκράμσι, Άρθρο στο Ordine Nuovo, 5 Ιανουαρίου 1921

Σημείωση: Τα αποσπάσματα αυτού του άρθρου επιλέχθηκαν από το βιβλίο των Καρολάιν Τσίονταλ και Άντζελο Μποτοσόλα, *Φουτουρισμός* (μετ. Δ. Κούρτοβικ, Έκδόσεις Υποδομή, 1984). Όπως αναφέρεται στο βιβλίο, το άρθρο γράφτηκε τρία χρόνια μετά την ίδρυση του Φασιστικού Κόμματος από τον Μουσολίνι και δύο χρόνια αφότου ο Μαρινέττι έβαλε υποψηφιότητα σ' αυτό το κόμμα στις βουλευτικές εκλογές. Επίσης είχε περάσει ένας χρόνος από τη δημοσίευση του άρθρου του Μαρινέττι, "Πέρα από τον Κομμουνισμό", όπου η μαρξιστική αντίληψη για την ταξική πάλη κατηγορήθηκε ως ξεπερασμένη. Τα γεγονότα αυτά κάνουν ακόμα πιο αξιοσημείωτη την άποψη του Γκράμσι για το Φουτουρισμό.

"... Τι άλλο πρέπει να κάνουμε; Τίποτε λιγότερο από το να καταστρέψουμε τη σημερινή μορφή πολιτισμού. Σ' αυτό το πεδίο το "καταστρέφω" δεν έχει το ίδιο νόημα όπως στο πεδίο της οικονομίας: Καταστρέφω δεν σημαίνει ότι στερώ από την ανθρωπότητα τα υλικά αγαθά που είναι απαραίτητα για την επιβίωση και την ανάπτυξη της. Σημαίνει την κατάλυση των πνευματικών ιεραρχιών, προ-καταλήψεων, ειδώλων, παραδόσεων που έχουν αποστεωθεί. Σημαίνει να μη φοβόμαστε ό,τι είναι νέο και τολμηρό, να μη μας τρομάζουν τα τέρατα, να μη πιστεύουμε ότι ο κόσμος θα χαθεί αν ένας εργάτης κάνει ένα γραμματικό λάθος, αν ένα ποίημα χωλαίνει, αν ένας πίνακας μοιάζει με λάβαρο, αν η νεολαία σουφρώνει τη μύτη της μπροστά στον ακαδημαϊκό γεροντισμό. Οι φουτουριστές (...) κατέστρεφαν, κατέστρεφαν, κατέστρεφαν χωρίς να νοιάζονται αν τα καινούργια δημιουργήματα τους ήταν ανώτερα από εκείνα που κατέστρεφαν [...] είχαν μια ακριβή και ξεκάθαρη αντίληψη ότι η εποχή μας Η εποχή της μεγάλης βιομηχανίας, των μεγάλων εργατικών πόλεων, της έντονης και πολυτάραχης ζωής πρέπει να έχει καινούργια τέχνη, φιλοσοφία, ήθη, γλώσσα. Αυτή ήταν η σαφώς επαναστατική τους αντίληψη, αντίληψη απόλυτα μαρξιστική, τη στιγμή που οι Σοσιαλιστές δεν ασχολούνταν ούτε καν ακροθιγώς με τέτοια ζητήματα, τη στιγμή που οι Σοσιαλιστές σίγουρα δεν είχαν μια τόσο ακριβή αντίληψη για την πολιτική ή την οικονομία, τη στιγμή που οι Σοσιαλιστές θα φοβόντουσαν (και εξακολουθούν να φοβούνται) τη σκέψη ότι ο αστικός εξουσιαστικός μηχανισμός πρέπει να συντριβεί στο κράτος και στα εργασία. Οι Φουτουριστές στον τομέα τους, τον τομέα της κουλτούρας είναι επαναστάτες: σ' αυτόν τον τομέα, από την άποψη της δημιουργικότητας, είναι απίθανο βραχυπρόθεσμα ή μεσοπρόθεσμα η εργατική τάξη να καταφέρει περισσότερα από τους φουτουριστές. Οι ομάδες εργατών που υποστήριζαν τους φουτουριστές διαδήλωναν ότι δεν φοβόντουσαν την καταστροφή, ότι, σίγουρα για τη δύναμη τους, αυτοί οι εργάτες θα δημιουργούσαν ποίηση,

τέχνη και δράμα όπως οι φουτουριστές· αυτοί οι εργάτες επιβεβαιώναν την ιστορική δυνατότητα να υπάρξει μια προλεταριακή κουλτούρα δημιουργημένη από τους ίδιους τους εργάτες”.

‘Ένα γράμμα του συντρόφου Γκράμσι για το φουτουρισμό

Το γράμμα αυτό δημοσιεύτηκε στο τέλος του 4ου κεφαλαίου του βιβλίου του Λ. Τρότσκι, "Λογοτεχνία και Επανάσταση" και είναι απάντηση σε ερωτήματα που ο Τρότσκι έθεσε στον Γκράμσι. Ο Φουτουρισμός, κατά τον Τρότσκι, είναι Ευρωπαϊκό φαινόμενο. Το ενδιαφέρον του οφείλεται, ανάμεσα στ' άλλα στο ότι, αντίθετα με ότι βεβαιώνει η ρωσική φορμαλιστική σχολή, ο φουτουρισμός δεν είναι κλεισμένος στο πλαίσιο της καλλιτεχνικής μορφής, αλλά από την αρχή, ιδίως στην Ιταλία, συνδέθηκε με πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα. Το κείμενο του Γκράμσι είναι από την Ελληνική μετάφραση του βιβλίου του Τρότσκι (Εκδόσεις Θεωρία, 1982, μετ. Α. Μιχαήλ)

Να οι απαντήσεις στα ερωτήματα που μου θέσατε για το ιταλικό φουτουριστικό κίνημα:

Ύστερα από τον πόλεμο το φουτουριστικό κίνημα στην Ιταλία έχασε ολότελα τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Ο Μαρινέτι απασχολείται πολύ λίγο με το κίνημα. Έχει παντρευτεί και προτιμάει να αφιερώνει την ενεργητικότητά του στη γυναίκα του. Στο φουτουριστικό κίνημα συμμετέχουν τώρα μοναρχικοί, κομμουνιστές, ρεπουμπλικάνοι και φασίστες. Στο Μιλάνο ιδρύθηκε εδώ και λίγο καιρό ένα βδομαδιαίο πολιτικό φύλλο, *Il Прίντσιπε*, που διατυπώνει ή γυρεύει να διατυπώσει, τις θεωρίες που ο Μακιαβέλλι κήρυξε στην Ιταλία του 15ου αιώνα: δηλαδή ότι η πάλη που διαιρεί τα τοπικά κόμματα και οδηγεί το έθνος στο χάος δεν μπορεί να θαφτεί παρά μόνο από έναν απόλυτο μονάρχη, έναν καινούργιο Καίσαρα Βοργία, που θα μπει επικεφαλής των αντιμαχόμενων μερίδων. Το όργανο διευθύνεται από δύο φουτουριστές, το Μπρούνο Κόρρα και τον Ενρίκο Σεττιμέλι. Αν και ο Μαρινέτι είχε συλληφθεί στα 1920 στη Ρώμη στη διάρκεια μιας πατριωτικής διαδήλωσης, για ένα σθεναρό λόγο εναντίον του βασιλιά, συνεργάζεται σήμερα σ' αυτό το βδομαδιαίο φύλλο.

Οι κυριότεροι εκπρόσωποι του προπολεμικού φουτουρισμού έχουν γίνει φασίστες, με εξαίρεση το Τζοβάνι Παπίνι που έγινε καθολικός και έγραψε μιαν ιστορία του Χριστού. Στον πόλεμο οι φουτουριστές ήταν οι πιά φανατικοί θιασώτες του “πολέμου ως την τελική νίκη” και του ιμπεριαλισμού. Μόνο ένας φασίστας ο Αλτο Παλατσέκι, τάχθηκε εναντίον του πολέμου. Αυτός έσπασε με το κίνημα και αν και υπήρξε ένας από τους πιο ενδιαφέροντες συγγραφείς, κατάλη-

ξε να σωπάσει σαν τέτοιος. Ο Μαρινέττι που δεν έπαψε γενικά να εξαίρει τον πόλεμο, έγραψε ένα μανιφέστο για ν' αποδείξει ότι ο πόλεμος ήταν το μόνο εξυγιαντικό φάρμακο για τον κόσμο. Πήρε μέρος στον πόλεμο σαν λοχαγός ενός τάγματος αρμάτων και το τελευταίο του βιβλίο "Ατσάλινη Παστάδα", είναι ένας ενθουσιώδης ύμνος υπέρ των αρμάτων. Ο Μαρινέττι έχει γράψει μια μπροσουρά με τον τίτλο "Πέρα από τον κομμουνισμό", όπου αναπτύσσει τα πολιτικά του δόγματα - αν μπορεί να χαρακτηρίσει κανείς δόγματα τις φαντασιώσεις αυτού του ανθρώπου - που είναι καμιά φορά γεμάτα πνεύμα και όλες τις φορές παράξενα. Πριν από την αναχώρησή μου από την Ιταλία το τμήμα του "Προλέτκουλτ" του Τουρίνου είχε ζητήσει από το Μαρινέττι να εξηγήσει στους εργάτες αυτής της οργάνωσης, με την ευκαιρία μιας έκθεσης φουτουριστικών έργων, την έννοια αυτού του κινήματος. Ο Μαρινέττι δέχτηκε πρόθυμα την πρόσκληση, επισκέφθηκε την έκθεση μαζί με τους εργάτες και δήλωσε πως ήταν ικανοποιημένος με το γεγονός ότι αυτοί είχαν πολύ περισσότερη ευαισθησία από τους αστούς όσον αφορά τη φουτουριστική τέχνη. Πριν από τον πόλεμο ο φουτουρισμός ήταν πολύ αγαπητός ανάμεσα στους εργάτες. Η επιθεώρηση *Λ' Ατσέρμπο* (*Lacerba*) που το τιράζ της έφτανε τα 20.000 φύλλα, κυκλοφορούσε σε ποσοστό τέσσερα πέμπτα ανάμεσα στους εργάτες. Στις πολλές εκδηλώσεις της φουτουριστικής τέχνης στα θέατρα των μεγαλύτερων πόλεων της Ιταλίας, οι εργάτες αναλάβαιναν την υπεράσπιση των φουτουριστών εναντίον των νέων - μισοαριστοκρατών και αστών - που επιτίθενταν εναντίον τους.

Η φουτουριστική ομάδα του Μαρινέττι δεν υπάρχει πιά. Το παλιό όργανο του Μαρινέττι *Ποεζία*, διευθύνεται τώρα από κάποιον Μάριο Ντέσσι, έναν άνθρωπο χωρίς την παραμικρή αξία, τόσο σαν διανοούμενο όσο και σαν οργανωτή. Στο Νότο, ιδίως στη Σικελία, βγαίνουν πολλά φουτουριστικά φύλλα όπου ο Μαρινέττι γράφει άρθρα. Όμως αυτά τα φυλλαράκια εκδίδονται από φοιτητές που την άγνοια τους για την ιταλική γραμματική την παίρνουν για φουτουρισμό. Η σπουδαιότερη ομάδα ανάμεσα στους φουτουριστές είναι η ομάδα των ζωγράφων. Στη Ρώμη υπάρχει μόνιμη έκθεση φουτουριστικής ζωγραφικής, οργανωμένη από κάποιον Αντόνιο Μπραγκάλια, αποτυχημένο φωτογράφο, κινηματογραφικό παραγωγό και θιασάρχη. Ο πιο γνωστός φουτουριστής ζωγράφος είναι ο Τζάκομο Μπάλλα. Ο Ντ' Αννούτσιο δεν πήρε ποτέ επίσημα θέση απέναντι στο φουτουρισμό. Πρέπει ν' αναφέρουμε ότι ο φουτουρισμός, στη γένεσή του, ήταν ανοιχτά εναντίον του Ντ' Αννούτσιο. Ένα από τα πρώτα βιβλία του Μαρινέττι είχε τον τίτλο "Les dieux s' en vont, d' Annunzio reste". (Οι θεοί φεύγουν ο Νταννούτσιο μένει). Αν και στον πόλεμο τα πολιτικά προγράμματα του Μαρινέττι και του Ντ' Αννούτσιο είχαν συμπίσει σ' όλα τα σημεία, οι φουτουριστές έχουν μείνει αντινταννουτσιακοί. Δεν έδειξαν πρακτικά κανένα ενδιαφέρον για το κίνημα του Φιούμε, αν και αργότερα πήραν μέρος στις διαδηλώσεις.

Μπορεί να πει κανείς, ότι ύστερα από το κλείσιμο της ειρήνης, το φουτουριστικό κίνημα έχασε ολότελα το χαρακτήρα του και διαλύθηκε σε διάφορα μετα-

πολεμικά ρεύματα. Οι νεαροί διανοούμενοι είναι σχεδόν όλοι τους αντιδραστικοί. Οι εργάτες, που είχαν δει στο φοντουρισμό στοιχεία πάλης εναντίον της παλιάς ακαδημαϊκής ιταλικής κουλτούρας, της αποστεωμένης και ξένης στο λαό, οφείλουν σήμερα να παλέψουν με το όπλο στο χέρι για την ελευθερία τους και έχουν ελάχιστο ενδιαφέρον για τους παλιούς καυγάδες. Στις βιομηχανικές μεγαλουπόλεις, το πρόγραμμα του “πρόλετκουλτ” που επιδιώκει να ξυπνήσει το δημιουργικό πνεύμα του εργάτη απέναντι στη λογοτεχνία και την τέχνη, απορροφάει την ενεργητικότητα εκείνων που έχουν ακόμα τον καιρό και την επιθυμία να ενδιαφερθούν για τέτοια ζητήματα.

Μόσχα, 8 Σεπτέμβρη 1922

Λ. Τρότσκι, Λογοτεχνία και Επανάσταση, 4ο κεφάλαιο

Η πρακτική εξάρτηση της τέχνης, ιδίως της τέχνης των λέξεων από την τεχνική, δεν λογαριάζεται. Μπορείς να γράψεις ένα ποίημα για τους ουρανοξύστες, τα πηδαλιουχούμενα (αερόστατα) και τα υποβρύχια σε μια απόμακρη γωνιά κάποιας απόμακρης ρωσικής επαρχίας, πάνω σε κίτρινο χαρτί και μ' ένα κομμάτι μολύβι [...]. Ο λόγος είναι το πιο φορητό απ' όλα τα υλικά [...] Είναι εξαιρετικά απλοϊκό να αντιπαραθέτεις τη δυναμική του ιταλικού φοντουρισμού και τις συμπάθειές του στην επανάσταση, με τον “παρακκμακό” χαρακτήρα της μπουρζουαζίας. Δεν πρέπει να φανταζόμαστε την μπουρζουαζία σαν ένα παλιό γάτι που ψοφάει. ‘Οχι, το ιμπεριαλιστικό κτήνος είναι τολμηρό, ευλύγιστο και έχει νύχια [...]. Η προλεταριακή επανάσταση στη Ρωσία ξέσπασε πρώτου ο φοντουρισμός προλάβει να απελευθερωθεί από τα παιδιαρίσματα του, τις κίτρινες μπλούζες του, τη διέγερσή του και προτού μπορέσει να αναγνωριστεί επίσημα, δηλαδή να μεταβληθεί σε καλλιτεχνική σχολή, πολιτικά ακίνδυνη και με στυλ αποδεκτό [...]. Η έκκληση των φοντουριστών να σπάσουμε με το παρελθόν, να ξεφορτωθούμε τον Πούσκιν, να ξεκαθαρίσουμε την παράδοση, κ.λπ. έχει νόημα στο μέτρο που απευθύνεται στην παλιά λογοτεχνική κάστα, στον κλειστό κύκλο της ιντελιγκέντσιας. Με άλλα λόγια, δεν έχει νόημα παρά στο μέτρο που οι φοντουριστές πάνε να κόψουνε τον ομφάλιο χώρο που τους δίνει με τους ποντίφηκες της αστικής λογοτεχνικής παράδοσης. ‘Ομως η έκκληση αυτή καταντάει καθαρός παραλογισμός, από τη στιγμή που απευθύνεται στο προλεταριάτο. Η εργατική τάξη δεν έχει ανάγκη και δεν μπορεί να έχει, να σπάει με τη λογοτεχνική παράδοση, γιατί δεν βρίσκεται καθόλου κλεισμένη μέσα στην αγκαλιά μιας τέτοιας παράδοσης. Η εργατική τάξη δεν γνωρίζει την παλιά λογοτεχνία. Χρειάζεται ακόμα να εξοικειωθεί μαζί της, πρέπει να κατακτήσει τον Πούσκιν, να τον απορροφήσει κι έτσι να τον ξεπεράσει.

Βιβλιογραφικές υποδείξεις

Καραλάιν Τινσονταλ - Αντζελο Μποτσόλα, *Φοντουρισμός*, μετ. Δ. Κούρτοβικ, Αθήνα 1984.

Αντώνης Βογιάζος, *Σοσιαλισμός και Κουλτούρα*, εκ. Θεμέλιο 1979.

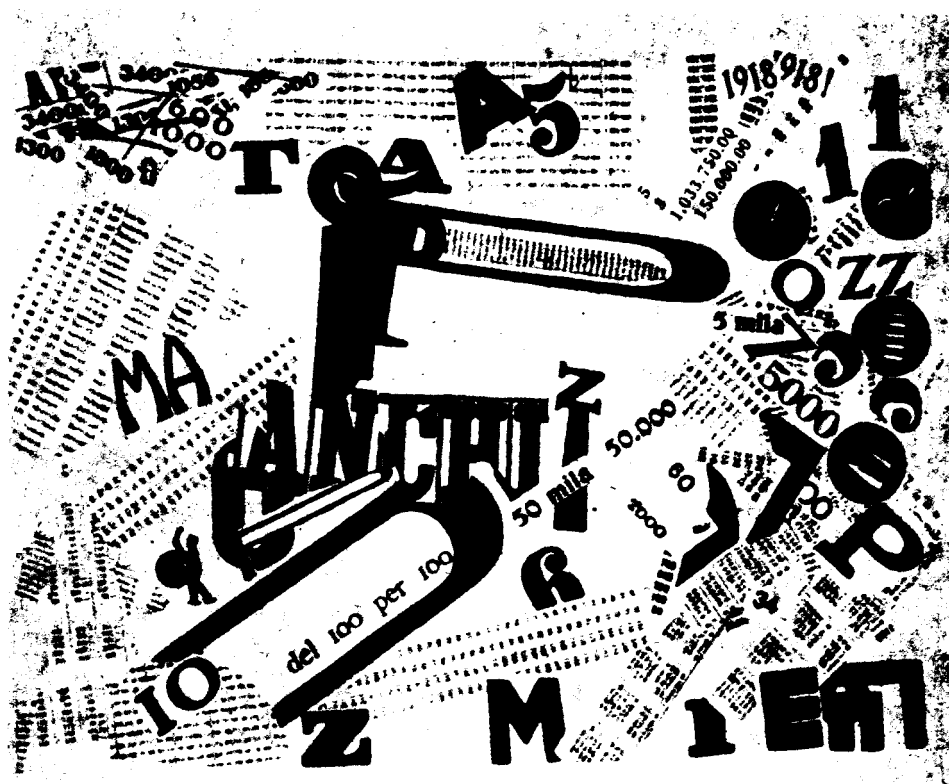
Λέων Τροτσκι, *Λογοτεχνία και Επανάσταση*, μετ. Λ. Μιχαήλ εκδ.Θεωρία Αθήνα 1982.

Europe, *Revue litteraire mensuelle* "Les Futurismes" Mars, Avril 1975 (δύο τόμοι)

Richardson and Stangos, *Concepts of Modern Art*, Penguin Books 1974

Camilla Gray, *The Russian experiment in art, 1863-1922*, Thames and Hudson 1962.

Francis Francina - Jonathan Harris: *Art in Modern Culture. An Anthology of Critical Texts* Phaidon Press, Limited, London 1992.

F. T. Marinetti "Ταραχώδης σύνοδος"